

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti
Akademska godina 2016/2017

Hana Šprljan

Državni arhiv u Zadru
od njegova osnutka do danas

Završni rad

Mentor: doc. dr. sc. Arian Rajh

Zagreb, 2017.

SADRŽAJ

1.	UVOD	1
2.	POVIJESNI PREGLED	2
2.1.	Od osnivanja i tijekom vladavine Mletačke Republike.....	2
2.2.	Vlast austrijskog dvora i francuskog cara Napoleona I.....	4
2.3.	Raspad Austro-Ugarske i Kraljevina SHS	5
2.4.	Od vremena Jugoslavije do danas	6
3.	NADLEŽNOST	7
4.	USTROJ	8
4.1.	Organizacijska struktura Arhiva.....	8
4.1.1.	Odjel za sređivanje, obradu i zaštitu arhivskog gradiva do 1813. godine.....	9
4.1.2.	Odjel za sređivanje, obradu i zaštitu arhivskog gradiva od 1813. do 1918. godine.	9
4.1.3.	Odjel za sređivanje, obradu i zaštitu arhivskog gradiva od 1918. godine.....	10
4.1.4.	Odjel arhivske vanjske službe	11
4.1.5.	Odjel za mikrofilmiranje i restauriranje gradiva	12
4.1.6.	Odjel za Informacijsko-dokumentacijske poslove	12
4.1.7.	Odjel arhivske knjižnice.....	13
4.1.7.1.	Knjižnični fond.....	14
4.1.7.2.	Knjige i brošure	14
4.1.7.3.	Periodika i posebne zbirke	15
4.1.8.	Arhivski sabirni centar u Novalji	15
4.1.9.	Opći odjel	15
4.1.10.	Arhiv Zadarske nadbiskupije	15
5.	GRADIVO DRŽAVNOG ARHIVA U ZADRU.....	17
5.1.	Fondovi.....	18
5.2.	Zbirke	19
5.2.1	Karte	19
5.2.2.	Fotografije	19
6.	IZDANJA ARHIVA	20
7.	LOKACIJE I ZDANJA.....	21
8.	ZAKLJUČAK	23

9. LITERATURA.....	24
10. IZVORI NA INTERNETU	24

1. UVOD

Državni arhiv u Zadru¹ je jedna od najstarijih, najuglednijih i najkorisnijih gradskih ustanova. Smješten je u strogom središtu Zadra, na Poluotoku, u ulici Ruđera Boškovića bb, pa su i time njegove neprocjenjive zbirke spisa, dokumenata, karata i drugih pisanih i tiskanih "spomenika" iz prošlosti na dohvat ruke korisnicima.

Arhiv služi podjednako građanstvu i pravnim osobama, kojima su, primjerice, potrebni prijepis ili preslika vlasničkih listova, izvodi iz knjiga rođenih i umrlih, oporuke i drugo, te znanstvenicima i studentima kojima je važno proučavanje arhivskog gradiva za izradu znanstvenih projekata iz povijesti, gospodarstva, kulture i organizacije života u Zadru, okolici i državama, koje su svojatale ovaj grad, njegovu okolicu i Dalmaciju. Riječ je o spisima, aktima, potvrdama i drugim dokumentima pojedinaca, institucija, ureda, udruga, društava, poduzeća i firmi neophodnih za organizaciju i djelovanje Zadra kao upravnoga, gospodarskoga, kulturnoga, vojnoga i obrazovnoga središta na obali Jadranskoga mora. To se raznoliko arhivsko gradivo pomno skuplja, čuva i koristi proteklih pet stoljeća, točnije od 20. listopada 1624. godine. Tada je, naime, osnovan i počeo se koristiti arhivski fond Državnog arhiva u sklopu Mletačke republike koja je okupirala Zadar i Dalmaciju, a za što je zaslužan generalni providur Francesco Molina potpisavši odredbu o uspostavi Arhiva generalnog providura, odnosno Arhiva mletačke pokrajinske uprave u Dalmaciji sa sjedištem u Zadru.

---

¹ U daljnjem tekstu za Državni arhiv u Zadru korišteni su i nazivi DAZD ili Arhiv

2. POVIJESNI PREGLED

2.1. Od osnivanja i tijekom vladavine Mletačke Republike

Prvi podaci o osnivanju Državnog arhiva u Zadru pronađeni su u spisima Francesca Molina, generalnog providura za Dalmaciju i Albaniju. On je bio zaslužan za osnivanje Arhiva generalnog providura (Archivio generalizio) 20. listopada 1624. godine, jer se tijekom svakodnevnog djelovanja uprave skupilo previše službenih spisa koje je trebalo pohraniti na jednom, odgovarajućem mjestu. Stoga je u to doba Arhiv služio za pohranu spisa, registara, listina i knjiga administracije generalnog providurstva. Prvi arhivar te novoosnovane ustanove zvao se Nikola Veglia i tu je dužnost obnašao od 1624. do 1625. godine.

Za vrijeme vladavine Mletačke Republike nad Dalmacijom, Mlečani su ljubomorno uništavali sve tragove hrvatskog državnog prava te sve ono što je moglo izazvati sumnju u pravnu osnovu njihova gospodstva nad Dalmacijom i nad Jadranom. Osnivali su svoje arhive i u njima nehotice skupljali i čuvali spomenike o našem narodnom pravu na ovu zemlju i na ovu obalu Jadranskog mora. Jezik, kojim su napisani spisi pohranjeni u providurskom arhivu, najvećim dijelom je na talijanskom (mletački dijalekt), ali jezik naroda, živih ljudi na koje se spisi odnose i zemlja (toponomastika) o kojoj se u spisima govori, naši su².

U mletačkim kancelarijama bila su već od 1410. godine sistematizirana mjesta ilirskih kancelara i tumača „delle lettere iliriche e serviane“; u državnom arhivu u Mlecima, u zadarskom providurskom arhivu i u manjim lokalnim arhivima naših primorskih gradova postoji mnoštvo spisa sastavljenih na hrvatskosrpskom jeziku i pisanih slavenskim azbukama, glagoljicom ili još češće bosanskom i crkvenom ćirilicom. Mletačke kancelarije su primale tako napisane spise iz naroda, a proglase za koje je željela da prodru u narod mletačka je vlast prevodila na narodni jezik.³

Kad je Senat u Veneciji donio odluku o osnivanju zadarskog arhiva, odlučeno je da ga se smjesti u prostoriju prizemlja providurske palače. Uz to su ustanovljena pravila o unutarnjem redu i poslovanju, taksene tarife za prijepis isprave, te propisi o zaštiti njegova unutarnjeg

---

² Katić Piljušić, M. Državni arhiv u Zadru od 1944. do 1990. godine. // Zadar i okolica od Drugoga svjetskog rata do Domovinskog rata / glavni urednik dr. sc. Tado Oršolić. Zagreb; Zadar : HAZU zavod za povijesne znanosti u Zadru; Sveučilište u Zadru, 2009. str. 659.

³ Isto. str. 659,660.

integriteta. Ubrzo je, ipak, premješten u vlažan, prizemni prostor Zalagaonice, gdje je prijetila opasnost da se uništi arhivsko gradivo. No, najveća joj je ugroza bio požar 1691. godine, o čemu u svom izvještaju piše arhivar Sebastian Matiazzi, pa bilježi da su izgorjeli i spisi čuvani od 1624. godine⁴. Spašena građa je pomno uređena i katalogizirana, a to je bilo nužno učiniti jer se razvitkom i rastom Zadra povećavao i broj čuvanih spisa. Unatoč tome, dio je ponovno odložen u vlažne prostore Zalagaonice, te je generalni providur Girolama Querini na takvo stanje upozorio i venecijanski Senat⁵. Pritom je zatražio i dobio "zeleno svjetlo" za izdatke popravka i uređenja arhivskog prostora, preseljenog u providursku palaču.

No, mletački dokumenti odaju i da su o radu i sigurnosti te zadarske ustanove dušebrižnički skrbili i drugi providuri. Primjerice, Alvise Priuli je normirao novi način izdavanja prijepisa i još je zabranio korisnicima da samostalno vršljaju po arhivskoj građi. Gianbattista Grimani zahtijeva urednost registara terminacija i uvodi registar spisa vezanih za granice pokrajine (pogotovo nadomak okupiranih područja od Turaka BiH i Sandžak), Pietro Cirvan zabranjuje prodaju javnih spisa, Vincenzo Vendramin traži da katastarske i topografske karte te nacrti postanu dijelom providorskog arhiva, dok Antonio Renier naređuje podroban popis cjelokupnog čuvanog inventara⁶.

Ostvarenje tih i drugih zahtjeva providura bili su potrebni, jer je konačna bilanca providorskog arhiva i njegovo današnje stanje iznosili 237 debelih uvezenih svezaka (od čega 11 svezaka providorskih izvještaja Senatu - *dispacci*), s 9 indeksa. Posebno su 14 svezaka spisa, s indeksom, *sindika invizitora* (1748 - 1751.). K ovim spisima treba dodati zbirku *dukala* i *terminacija* u 8 svezaka, tj. zbirku dekreta, odluka i rješenja Senata i drugih centralnih organa te providura i lokalnih predstavnika. Ovo je vremenski najpotpunija zbirka isprava iz mletačkog perioda jer počinje dukulom od 5. rujna 1409. o podvrgavanju Zadra pod mletačku vlast na osnovu ugovora od 9. lipnja iste godine, kojim je Ladislav Napuljski prodao Mlecima Zadar i sjevernu Dalmaciju, pa ide do pada Mletačke republike 1797. godine.⁷

---

⁴ Katić Piljušić, M. Državni arhiv u Zadru od 1944. do 1990. godine. // Zadar i okolica od Drugoga svjetskog rata do Domovinskog rata / glavni urednik dr. sc. Tado Oršolić. Zagreb; Zadar : HAZU zavod za povijesne znanosti u Zadru; Sveučilište u Zadru, 2009. str. 660.

⁵ Isto.

⁶ Isto.

⁷ Isto. str. 661.

2.2. Vlast austrijskog dvora i francuskog cara Napoleona I.

Kad je 1797. Mletačka Republika izgubila vlast nad Zadrom i našim krajevima uz more (Dalmacija i Primorje s otocima), austrijska vlast nije htjela Dalmaciju prisjediniti Hrvatskoj. Stoga su i zadarskim arhivom upravljali Austrijanci, sve dok austrijski dvor u ratu nije poražen od francuskog cara Napoleona I.. Sklopljenim mirom 1805. godine postao je Zadar (kao i Dalmacija) dijelom pobjedničke Francuske. Bilo je to vrijeme od 1806. do 1814. kad su ukinuti dalmatinski crkveni samostani i bratovštine (1807.), pa je njihova arhiva, čak i dokumenti iz 10. stoljeća, prenijeta na čuvanje u Arhiv u Zadru. No, porazom Napoleona I. od Rusije, opet Austrija osvaja Dalmaciju i u Zadru uspostavlja namjesništvo za to područje. Stoga je pod njegovom upravom bio i zadarski arhiv, koji se stalno povećao novim gradivom. Ne čudi, da je zato prozvan "magazinom akata", pa su neki nemarni i slabo plaćeni zaposlenici odlučili da se riješe dijela tih "nepotrebnih" spisa, dokumenata, karti i drugog sadržaja. I to tako, što su čak i vrijedne originale prodavali bogatim kolekcionarima, ili kao sirovinu tvornici papira u Trstu.

Stoga se poseban naglasak u povijesti Državnog arhiva u Zadru stavlja na razdoblje od 1824. do 1827. godine, kada je škartirano više od tisuću svezaka, i to posebice onih koji su bili financijskog karaktera. Tada je uništeno oko 1097 svežnjeva, među kojima su spisi mletačkih kapetana u Zadru, kazneni procesi, spisi i dokumenti koji su se odnosili na Mletački računarski ured. Rezultat je to poratnih prilika i čestih promjena administracije, ali i vremena kada su razlozi za škartiranje bili znatno neodređeniji nego u naše, suvremeno doba. Nakon takvog uništavanja, osnovana je komisija za izradu Generalnog inventara. U tom razdoblju je Arhiv imao 61 inventar fonda, čuvanih u tri svežnja, a posebno se nalaze kopije starih inventara u sedam knjiga⁸. Nakon Generalnog nastaje Opći inventar, zbog čega se pristupilo ponovnom inventariziranju. Pri izradi novog inventara posebno se pazilo na razdjeljivanje fondova, tako da se fondovi jedne administracije ne spajaju s fondovima administracije koja je uslijedila.

Unatoč tim nedaćama, od 1850. godine Arhiv se razvija i prerasta u značajnu arhivsku ustanovu. Gradivo u arhivu je sređeno, te su izrađeni inventari, katalozi, kazala i repozitoriji.

---

⁸ Vidaković, J. Državni arhiv u Zadru 1624-1970 : Prikupljanje i zaštita arhivalija. Zadar : Hrvatsko komunikološko društvo; Nonacom d.o.o., 2002. Str. 65.

U razdoblju od 1883. do 1902. godine gradivo Arhiva se povećava gradivom koje je austrijska uprava pohranila u Zadru, a pristižu i spisi uprave koji su nastajale u gradu.

Zadarski arhiv je 1894. godine postao bogatiji i za knjižnicu. Dio knjiga je darovan, dio kupljen, pa je uoči Prvoga svjetskoga rata brojila oko 15.000 knjiga. Zasluga je to arhivara iz obitelji Böttner: oca Dionizija, sina Sebastiana, i unuka Henrika, koji su ljubav, znanje i iskustvo u arhivistici prenosili s jednog na drugog. Arhiv su pomno sređivali i čuvali, te se razdoblje od 1842. do 1944. godine smatra zlatnim dobom Zadarskog arhiva. Njegovo gradivo proučavaju i za znanstvene radove i istraživanja koriste ugledni domaći i strani povjesničari, kao: Franjo Rački, Ivan Kukuljević-Sakcinski, Tadija Smičiklas, Ivan Tkalčić i drugi.

2.3. Raspad Austro-Ugarske i Kraljevina SHS

Raspadom Austro-Ugarske krajem Prvoga svjetskoga rata 1918. godine, Italija i novostvorena Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, počinju pregovarati o raspodjeli spisa i dokumenata iz Arhiva u Zadru. Točnije, jednom od konvencija mirovnog ugovora iz Rapalla (1920. godine) obuhvaćena je podjela arhiva bivših pokrajinskih ureda i ustanova. Nakon raspada Austro-Ugarske monarhije arhiv djeluje pod nazivom Arhiv vlade za Dalmaciju, dalmatinske i korčulanske otoke (Archivio del Governo della Dalmazia e delle isole Dalmate e Curzolane), a od 1922. godine djeluje kao Povijesni arhiv kraljevske prefektore (Archivio storico presso la R. Prefettura).

U razdoblju od 1924. do 1926. godine konačno dolazi do podjele spisa. Osnivanjem posebne komisije za podjelu spisa htjelo se postići točno izdvajanje spisa koji su neophodni za djelovanje upravnoga aparata Kraljevine SHS i Italije, a još se željelo sastaviti točne liste onih spisa koji će biti dostavljeni nadležnim vlastima. Ta je Komisija prekinula s radom 26. studenoga 1924. zbog pomanjkanja novca. Kasnijim proučavanjem utvrđeno je da nedostaju spisi Dalmatinskog namjesništva koji se odnose na političke procese, kolonizaciju Boke kotorske, hapšenja za vrijeme Prvoga svjetskoga rata, atentata u Sarajevu, ali i mnogo drugih javnih i tajnih spisa. Arhiv od 1928. godine djeluje kao samostalna ustanova pod nazivom Državni arhiv u Zadru (Archivio di Stato in Zara), a pod nadležnošću je Ministarstva unutarnjih poslova u Rimu.

Dok se talijanska vlada svojski borila da zadrži sadržaj Arhiva, vlada novostvorene Kraljevine SHS nije bila ni približno agilna. Stoga su Talijani prisvojili arhiv spisa nekadašnjeg namjesništva i pohranili u Državni arhiv u Zadru (Archivio di stato in Zara). Riječ je o ustanovi koja je služila iredentističkoj propagandi sve do pada talijanskog fašističkog režima (1918-1944.) kad je dio prisvojenih spisa vraćen Državnome arhivu u Zadru. No, ustanovljeno je, da je dio otet i 1943. godine prebačen u Italiju. Bila je to velika pljačka Arhiva u kojoj su otuđeni brojni vrijedni dokumenti i spisi, ali i rijetke, vrijedne knjige (inkunabule). U 74 sanduka otuđeno je 3000 pergamena i spisi ukinutih samostana, zadarski bilježnički arhiv, pa paški, lastovski, dio splitskoga, korčulanskoga i kotarskoga graskoga arhiva, cjelokupni providurski arhiv, pergamene plemićkih obitelji itd⁹.

2.4. Od vremena Jugoslavije do danas

Budući da je Zadar tijekom Drugoga svjetskoga rata bio razrušen bombardiranjem, ne čudi i da je zdanje gradskog arhiva bilo dobro oštećeno. Stoga je 1945. godine, kada je Zadar postao dijelom Jugoslavije, bilo neophodno sveobuhvatno popraviti to zdanje i popisati arhivsko gradivo kako bi se doznalo što je sve i koliko uništeno ili opljačkano. Nova narodna vlast je gradski arhiv nazvala Narodnim arhivom u Zadru, ali mu unatoč tom nazivu nije niti novčano, a ni kadrovski pomagala da bi se što prije obnovio. Ipak je 1946. godine Predsjedništvo Narodnog odbora odlučilo da ga preseli u državnu, kamenu zgradu Genio Civile na Kolovarama (današnji Zavod za javno zdravstvo), pa 1954. u desno krilo obnovljenog zdanje bivšeg konvikta Sv. Dimitrija (današnji Filozofski fakultet) i onda u sjeverno krilo austrougarske vojarne nadomak gradskih vrata u Foši (današnja Pomorska škola). Ipak je 1956. opet preseljen u drugo krilo iste zgrade, u kojemu je i danas smješten.

Godine 1965. konačno je reguliran status Arhiva, a tijekom idućih godina je nekoliko puta promijenio naziv. Tako je 1993. godine imenovan Povijesnim arhivom u Zadru, dok je konačno 1997. godine dobio naziv Državni arhiv u Zadru, koji je zadržao do danas.

---

⁹ Katić Piljušić, M. Državni arhiv u Zadru od 1944. do 1990. godine. // Zadar i okolica od Drugoga svjetskog rata do Domovinskog rata / glavni urednik dr. sc. Tado Oršolić. Zagreb; Zadar : HAZU zavod za povijesne znanosti u Zadru; Sveučilište u Zadru, 2009. str. 666.

3. NADLEŽNOST

Kao od vremena osnivanja 1624. godine i promjenama različitih uprava, Arhiv je arhiviranjem i korištenjem arhivskog gradiva opravdavao svoje postojanje, jer bio je jedina takva ustanova zadužena za zadarsko gradsko područje i okolicu, Dalmaciju, Primorje i otoke, te čak i za područje Albanije (za vrijeme Mletačke vladavine).

Tako je Državni arhiv u Zadru u razdoblju od 1945. do 1957. godine, uz Državni arhiv u Dubrovniku, bio jedini arhiv na priobalju, a njegova je nadležnost obuhvaćala područje cijele Dalmacije. Iako se od 1963. to područje nekoliko puta administrativno uređivalo, nije se mijenjala odluka o određivanju područja na kojima arhivi obavljaju svoju arhivsku službu, te je, zapravo, njihova područna mjerodavnost ostala ista.

Time se područje mjerodavnosti Historijskog arhiva od 1965. godine odnosilo na općine Benkovac, Biograd na moru, Drniš, Knin, Obrovac, Pag, Šibenik i Zadar. Naime, općina Drniš je te godine dala suglasnost da Arhiv u Zadru obavlja arhivsku službu i za njezino područje.

Godine 1992. došlo je do novoga teritorijalnoga ustroja Republike Hrvatske i Arhiv stoga mijenja svoju mjerodavnost. Otad se proteže na cijelo područje Zadarske županije (osim Gračaca) i na dio Ličko-senjske županije, odnosno grad Novalja.

Državni arhiv u Zadru tako djeluje idućih 15 godina, a onda je 11. siječnja 2007. godine osnovan Državni arhiv u Šibeniku, koji je počeo s radom 2008. godine. Zato je izišao iz sastava DAZD-a, u kojem je djelovao kao Sabirni centar Šibenik, te postaje mjerodavan za područje Šibensko-Kninske županije. Od 1. lipnja 2009. postoji i Sabirni arhivski centar Novalja, kao organizacijski odjel Državnog arhiva u Zadru koji obavlja nadzor nad 350 pismohrana: 81 pismohrana prve kategorije i 178 pismohrana druge kategorije¹⁰.

---

¹⁰ Područna mjerodavnost. Dostupno na: <http://dazd.hr/vodic/drzavni-arhiv-u-zadru/> (21.08.2017.)

4. USTROJ

Državni arhiv u Zadru mjerodavna je javna ustanova za čuvanje i skrb vrijednih spisa i dokumenata iz dijela hrvatske povijesti vezanih za grad Zadar, šire zadarsko područje, Dalmaciju, Primorje i otoke. Zadužen je i za nadzor arhivskog gradiva i pismohrana za područje grada Zadra i Zadarske županije. Smješten je na jednoj lokaciji od 3800 četvornih metara, ali u njemu više nema mjesta za daljna preuzimanja i pohranu arhivskog gradiva.

U DAZD-u je zaposleno 28 djelatnika, uključujući i sadašnjeg ravnatelja Antu Gverića, arhivista u Arhivu Zadarske nadbiskupije i arhivista u Sabirnom arhivskom centru Novalja. Od toga je 11 arhivista, 6 arhivskih tehničara, 1 bibliotekar, 1 fotograf, 1 restaurator, 2 restauratora-konzervatora i 1 knjigoveža, a od administrativnog osoblja zaposlena je tajnica Arhiva, poslovna tajnica-voditeljica pisarnice, računovođa i spremačica¹¹. Financira se iz državnog proračuna i pod nadležnosti je Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

4.1. Organizacijska struktura Arhiva

Danas u sklopu Državnoga arhiva u Zadru djeluje 10 odjela:

- 1) Odjel za sređivanje, obradu i zaštitu arhivskoga gradiva od nacionalnog značaja do 1813. godine;
- 2) Odjel za sređivanje, obradu i zaštitu arhivskoga gradiva od nacionalnog značaja od 1813. do 1918. godine;
- 3) Odjel za sređivanje, obradu i zaštitu arhivskoga gradiva od 1918. godine ;
- 4) Odjel vanjske arhivske službe;
- 5) Odjel arhivske knjižnice;
- 6) Odjel za dokumentacijsko-informacijske poslove;
- 7) Odjel za sređivanje i zaštitu arhivskoga gradiva Zadarske nadbiskupije;
- 8) Odjel za fotografiranje, mikrofilmiranje i restauriranje;
- 9) Opći odjel;
- 10) Sabirni arhivski centar Novalja¹².

---

¹¹ Unutarnji ustroj. Dostupno na: <http://dazd.hr/vodic/drzavni-arhiv-u-zadru/> (21.08.2017.)

¹² Vodič Državnoga arhiva u Zadru. Dostupno na: <http://dazd.hr/vodic/> (21.08.2017.)

4.1.1. Odjel za sređivanje, obradu i zaštitu arhivskog gradiva do 1813. godine

Dio je Arhiva u kojem je pohranjeno i čuvano gradivo iz mletačkog razdoblja vladavine Zadrom i našim krajevima od 1409. do 1797. godine. Ujedno i ono iz Prve austrijske vladavine od 1797. do 1806., te francuske od 1806. do 1813. godine. U tom su Odjelu pomno odloženi i spisi drugih dalmatinskih gradova i otoka, crkveni spisi ukinutih samostana, pravoslavna eparhija, ali i razni obiteljski i osobni fondovi.

Pohranjeni su i spisi dalmatinskih gradova: Zadra, Trogira, Brača, Korčule, Hvara, Šibenika i Splita. Čuvani dokumenti pisani su latinicom, ćirilicom, glagoljicom i bosanicom, na latinskome, talijanskome, njemačkome i francuskome jeziku. Najstariji dokumenti su oporuka priora Andrije iz 816. godine, kojom redovnicima gradskog Samostana Sv. Krševana ostavlja vinograd, te darovnica hrvatskoga kralja Petra Krešimira IV. iz 1063. godine kojom redovnicima istog samostana daruje otok Maun u zadarskom arhipelagu. Od neprocjenjive vrijednosti su i različiti obiteljski fondovi uglednih, zadarskih plemića i bogataša, kao što je obitelj Fanfogna. Fond te obitelji obuhvaća čak 69 dokumenata (ugovori o upravljanu i kupovini posjeda, bračni ugovori, ugovori o mirazu, imovinsko-pravni sporovi, financijske obveze i drugi), od 1355. do 1637. godine.¹³

To i drugo brojno arhivsko gradivo, zaposlenici ovog Odjela, pomno proučavaju i istražuju, te znanstvenim metodama obrađuju pitanja zaštite i uporabe. Znanstvene i stručne informacije dijele s istraživačima i drugim administrativnim osobljem. U ovom odjelu još se izrađuju znanstveno-informativna pomagala i vodič kroz arhivsko gradivo. U njegovoj je nadležnosti priprema i organizacija izložbi, seminara, predavanja i drugih događanja. Služba za arhivsko gradivo obavlja dokumentacijsko-informacijske poslove, što znači da prikuplja podatke o arhivskom gradivu bez obzira u čijim se rukam nalazilo i bez obzira je li to gradivo u originalu, mikrofilmu ili fotokopirano.

4.1.2. Odjel za sređivanje, obradu i zaštitu arhivskog gradiva od 1813. do 1918. godine

To je odjel u kojem se skrbi i čuva gradivo Druge austrijske vladavine od 1813. do 1918. godine, te spisi za cijelu Dalmaciju i Boku kotorsku. Ovdje su pohranjeni i glavni fondovi od izuzetne važnosti za povijest Dalmacije i susjednih država. No njegovo bogatstvo čine i spisi kotara, općina, lokalnih zajednica i uprave. U to doba, od 1895. godine na dalje, povećao se

---

¹³Vodič Državnoga arhiva u Zadru. Dostupno na: <http://dazd.hr/vodic/dazd-0354/> (21.08.2017.)

fond Arhiva zbirkama sudskih akata i ispravama plemićkih obitelji, kao što su de Ponte, Nimira, Alberti, Begna itd. Potom spisi Komisije za poslove skupoće i gladi u Dalmaciji od 1829. do 1831. godine, pa Elaborati majora Taborovića iz 1821. i 1822. godine o organizaciji sanitarnog kordona uz bosansku granicu, spisi Hrealdičke komisije za Dalmaciju od 1817. do 1831. godine¹⁴ kojima su provjerane i ukidane plemićke titule obitelji koje su od austrijskih vlasti zatražile njihovu potvrdu.

Zaposlenici tog odjela obavljaju istovrsne poslove kao i Odjel za sređivanje, obradu i zaštitu arhivskog gradiva do 1813. godine, ali za razdoblje od 1813. do 1918. godine.

4.1.3. Odjel za sređivanje, obradu i zaštitu arhivskog gradiva od 1918. godine

U ovom se odjelu čuvaju spisi nastali za vrijeme talijanske vladavine u Zadru od 1918. do 1943. godine, spisi Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS), spisi Narodno oslobodilačke borbe (NOB-a) od 1941. do 1945. godine, te 1945. godine, rušenja Jugoslavije, Domovinskog rata i stvaranja Republike Hrvatske.

Primjerice, dokumenti poreznih uprava Biograda na moru, Paga, Silbe, Novigrada i drugih okolnih mjesta, dokumenti lučkih kapetanija, pa onih Namjesništva za Dalmaciju, dalmatinske i korčulanske otoke, dosjea stanovništva koji su Prefekturi podnosili zahtjeve za talijanskim državljanstvom, Ureda za školstvo u Zadru i drugo.

Arhivu su od 1944. godine dostavljeni spisi novouspostavljenih narodnih odbora kotara (Zadra, Benkovca, Preka, Obrovca i drugih okolnih mjesta), kotarskih komisija za ratnu štetu (prijave za nadoknadu štete), kotarskih komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju (programi, izvještaji, popisi kolonista i oduzetog zemljišta, sudskih tužbi zbog uzurpacije). Ujedno i spisi, urudžbeni zapisnici, dozvole, potvrde, razna građevinska dokumentacija, rješenja za pojedine djelatnosti i drugi dokumenti skupština općina (Zadar, Biograd, Benkovac i dr.), te onih koje su izdavali mjesni narodni odbori, pojedine udruga, društva (Folklorni ansambl Zadar, Planinarsko društvo Paklenica, Povijesno društvo Hrvatske za podružnicu Zadar i mnoga druga).

---

¹⁴Katić Piljušić, M. Državni arhiv u Zadru od 1944. do 1990. godine. // Zadar i okolica od Drugoga svjetskog rata do Domovinskog rata / glavni urednik dr. sc. Tado Oršolić. Zagreb; Zadar : HAZU zavod za povijesne znanosti u Zadru; Sveučilište u Zadru, 2009. Str 664.

U ovom Odjelu od posebnog je značaja zbirka matičnih knjiga koje su tijekom 1948. godine preuzete od župnih ureda Dalmacije. One su izvor podataka o rođenju, vjenčanju, smrti pojedinaca koji su živjeli u Zadru i okolnim mjestima, pa su mnogim korisnicima važne pri dokazivanju obiteljskog podrijetla, pri podjeli imovine, dodjeli nasljedstva i dr. No, iz njih se iščitava i život na lokalnim područjima, kao što su razne bolesti, glad, vremenske nepogode, te demografski podaci.

4.1.4. Odjel arhivske vanjske službe

Zaposlenici ovog odjela zaduženi su za nadzorne obilaske sudova, županijskih organa uprave, gradova i općina, te drugih institucija, javnih poduzeća, kulturnih i drugih ustanova, bolnica, škola, udruga kako bi se osiguralo registraturno gradivo pohranjeno izvan prostora arhiva. Podijeljene su na ustanove I. kategorije: primjerice, Ured državne uprave u Zadarskoj županiji, Županijska lučka uprava Zadar, Županijska skupština, poglavarstvo i župan, gradovi (Zadar, Benkovac, Biograd na moru, Pag, Novalja, Nin, Oborovac), općine (Posedarje, Kukljica, Sukošan, Bibinje, Vrsi, Preko, Zadar i dr.), Županijski sud, Državno odvjetništvo, Općinski sud, Trgovački sud, Osnovna škola Petra Preradovića, Sveučilište u Zadru, Zadarska nadbiskupija, Ljekarne Zadar, Paška sirana d.d. Pag, Turistička zajednica grada Zadra i druge¹⁵.

U II. kategoriju ubrojene su ustanove: Prekršajni sud (Zadar, Benkovac, Obrovac, Biograd na moru, Pag), gimnazije te druge srednje i osnovne škole, Pučko otvoreno učilište Zadar, Turistička zajednica Zadar, Udruženje obrtnika Zadar, Gradska knjižnica i druge¹⁶.

Zaduženi su i za izradu lista vrednovanja arhivskog gradiva, obavljanje odabira i izlučivanja gradiva koje ima trajnu vrijednost, te predlažu uništavanje gradiva nakon što je čuvano određeno vrijeme. U djelokrugu ovog odjela je i organiziranje i održavanje seminara, tečajeva i drugih stručnih skupova vezanih za poslove vanjske službe, a s predstavnicima registratura dogovara zaštitu pojedinog gradiva. Uz to, održava veze s istovrsnim i srodnim ustanovama i organizacijama kako bi se bolje surađivalo, te štitilo gradivo i registraturni materijal.

---

¹⁵ I. Kategorija. Dostupno na: <http://www.dazd.hr/hr/gradivo-izvan-arhiva> (21.08.2017.)

¹⁶ II. Kategorija. Dostupno na: <http://www.dazd.hr/hr/gradivo-izvan-arhiva> (21.08.2017.)

4.1.5. Odjel za mikrofilmiranje i restauriranje gradiva

U tom se odjelu za potrebe korisnika fotografira arhivirano i čuvano arhivsko gradivo, u posebnom mikrofotolaboratoriju. Uz to se ovdje mikrofilmira i najvrjednije gradivo, a ujedno se obavlja i restauracija dokumenata, mapa, spisa i drugog od vlage ili drugim biološkim i kemijskim onečišćenjima oštećenoga gradiva. Stoga su zaposlenici posebno zaduženi da paze kako vlažnost i neodgovarajuća temperatura zraka u prostorima Arhiva ne bi uništavala pohranjeno gradivo.

U sklopu tog Odjela djeluju i radionice za konzerviranje i laminaciju papira i pergamena, te radionice za mikrofilmiranje i fotokopiranje. Do njihovog osnivanja, mikrofilmiranje se obavljalo izvan Arhiva: u zadarskom Arheološkom muzeju i Sekretarijatu unutrašnjih poslova, te u Zagrebu u Laboratoriju Historijskog instituta JAZU i u Državnom arhivu u Zagrebu. Tek je krajem 60-ih godina Arhiv bio u mogućnosti nabaviti aparate za mikrofilmiranje i fotokopiranje. Laboratorij za restauraciju djeluje od 1964. godine, dok je fotolaboratorij osnovan 1970. godine i bio je opremljen uređajem za mikrofilmiranje, razvijanje filmova, kopiranje i mikročitačem.

4.1.6. Odjel za Informacijsko-dokumentacijske poslove

U sastavu ovog odjela je i čitaonica, koja je korisnicima otvorena radnim danom (od ponedjeljka do petka) od 8.30 do 14 sati, a srijedom od 8,30 do 18,30 sat, uz uvjet da se gradivo naruči dan ranije. Osim što se gradivo može naručiti u čitaonici, korisnici to mogu učiniti pismeno, telefonom ili elektroničkom poštom. Gradivo se koristi prema Pravilniku o radu čitaonice Državnog arhiva u Zadru na temelju Pravilnika o korištenju arhivskoga gradiva (NN 67/99).

U tom se odjelu za potrebe korisnika obavlja mikrofilmiranje, fotokopiranje i skeniranje gradiva, jer se ne mogu koristiti vrijedni originali. No, Arhiv ujedno izrađuje i preslike, mikrosnimke i digitalne zapise gradiva. Ukoliko je arhivsko gradivo uvezano, moguće ga je dobiti na uvid i koristiti samo u mikrosnimcima. No i u digitalnom obliku nakon višegodišnjeg projekta digitalizacije arhivskog gradiva. Knjige iz knjižnice nije moguće iznositi izvan prostora Arhiva. U čitaonici se može koristiti i vlastito računalo, te je omogućen pristup internetu.

4.1.7. Odjel arhivske knjižnice

Knjižnica redovito prati domaću i stranu izdavačku djelatnost s područja pomoćnih znanosti, povijesti i drugih društvenih znanosti, pružajući pritom korisnicima adekvatnu pomoć za sve što je neophodno u znanstvenome istraživanju. Ujedno odabire i nabavlja knjige, časopise i novine, katalogizira ih, predlaže otkup, brine se za razmjenu i uopće raspodjelu arhivskih izdanja unutar Hrvatske i s inozemstvom, izrađuje stručno-arhivističku bibliografiju, daje stručne savjete, te pruža pomoć u pronalaženju literature istraživačima i zaposlenicima ustanove.

Knjižnica Državnog arhiva u Zadru postaje njegovim dijelom od 1894. godine. Sastavljena je od knjiga koje su se nalazile kod Predsjedništva (Namjesništva) i Registrature Namjesništva, kod nekih odsjeka Namjesništva, kao i od obaveznih primjeraka, koje su slali kotarski poglavari državne prokure, od poklonjenih knjiga i napokon knjiga koje su bile nabavljene ne malim troškovima Namjesništva¹⁷. Do Prvoga svjetskoga rata imala je više od 13.000 svezaka knjižničkog gradiva od kojega su najvažnije inkunabule, prvotisci statuta dalmatinskih općina, dalmatinska i zadarska periodika, stari putopisi po Dalmaciji, pregledi povijesti Dalmacije, izdanja Matice dalmatinske, djela tiskana u Zadru i ostalim dalmatinskim gradovima i nekoliko starih atlasa, te brojna druga izdanja iz povijesti prava, uprave, zakonodavstva, zemljopisa i drugih područja.

Danas Knjižnica ima oko 50.000 svezaka knjiga, brošura, časopisa, novina, disertacija, rukopisa i neknjižnog gradiva. Njezin fond je važan za opću povijest Dalmacije, jer je bogat izvorima za upravnu povijest, stenografske bilješke Carevinskog vijeća, Gospodske kuće, Dalmatinskog sabora i izdanja Statističke komisije i Bečke akademije.

Knjižnica je dostupna svim djelatnicima Arhiva i drugim korisnicima arhivskoga gradiva u čitaonici Arhiva.

---

¹⁷ Vidaković, J. Državni arhiv u Zadru 1624-1970 : Prikupljanje i zaštita arhivalija. Zadar : Hrvatsko komunikološko društvo; Nonacom d.o.o., 2002. Str. 68.

4.1.7.1. Knjižnični fond

Do 1985. godine najviše je nove knjižnične građe upisano 1974. godine (417), a najmanje 1985. godine (131). Tako je, primjerice, 1985. godine zabilježeno da je u fondu knjižnice bilo 28.730 naslova knjiga, 6421 svezaka časopisa, te oko 200 naslova novina¹⁸.

Kako su 1986. godine na snagu stupila nova pravila o katalogiziranju gradiva, obvezni e primjerak postao svaki rad objavljen na temelju uporabe arhivskog gradiva i morao je biti dostavljen Arhivu u dva primjerka. Time se do kraja 1989. godine broj knjiga i periodike povećao na 40.000 jedinica gradiva.

Tijekom Domovinskoga rata broj korisnika knjižnice uvelike se smanjio iako je Arhiv za to vrijeme nastavio s radom. Završetkom rata počela je inventarizacija fotografija, filmova, mikrofilmova, plakata i grafika te je počela revizija cjelokupnog fonda.

Danas se godišnje nabavlja oko 302 naslova knjižničnoga gradiva, registrira se oko 8 novih radova iz arhivistike i pomoćnih povijesnih znanosti, te 35 radova pisanih na temelju gradiva posuđenoga iz DAZD-a.¹⁹

4.1.7.2. Knjige i brošure

Dvije inkunabule tiskane u Veneciji su najstarije gradivo knjižnice, a u njezinom fondu je i 58 knjiga iz 16. stoljeća pisanih na latinskome jeziku. Posebno treba izdvojiti atlas Gerhardta Mercatora tiskan 1595. godine u Duisburgu. Nekoliko stotina knjiga je iz 17. stoljeća, od kojih su neka djela velike važnosti, kao što su statuti dalmatinskih gradova, te djela koja se odnose na povijest Dalmacije. Publikacije iz 18. i 19. stoljeća uglavnom su na njemačkome jeziku, a bile su povijesnoga, upravnoga i zakonodavnoga sadržaja.

Referentnu zbirku čine bibliografije, enciklopedije, leksikoni i priručnici, te katalozi i popisi knjiga iz drugih knjižnica. Osim djela iz područja filozofije, religije i teologije, tu su i djela koja su integrirana u različitim područjima i poljima znanosti i umjetnosti: gospodarstvo, pravo, zakonodavstvo, vojska, školstvo, trgovina, promet, poljoprivreda i šumarstvo itd..

---

¹⁸ Pavelin, G. Promjena uloge arhiva u komunikaciji s korisnicima na primjeru Državnog arhiva u Zadru : doktorski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2012. Str. 51.

¹⁹ Isto. Str.52.

Potom su tu i publikacije pojedinih društava, ustanova, kongresa i izložbi, a najveći broj naslova pisan je na talijanskome i hrvatskome jeziku. Brošure iz fonda knjižnice iznimno su važne, jer su tiskane u stranim publikacijama, koje se kod nas ne mogu nabaviti i odnose se najviše na povijest Dalmacije 19. i prve polovine 20. stoljeća.

4.1.7.3. Periodika i posebne zbirke

Ukupno u zbirci periodike je 1002 naslova časopisa, novina, kalendara, godišnjaka, te raznih zbornika od 18. stoljeća do danas. Periodika je najosjetljiviji dio fonda zbog učestalog korištenja i materijala na kojem se gradivo nalazi. Zbog toga je najstariji dio novina mikrofilmiran. U Arhivu se danas čuva 275 godišta mikrofilmirane zadarske i hrvatske periodike, te rukopisi, fotografije i grafike iz posebne zbirke.

4.1.8. Arhivski sabirni centar u Novalji

U tom gradu na otoku Pagu od 2009. godine, na prostoru od 69,5 dužnih metara, pohranjuje se i skrbi za arhivsko gradivo koje datira od 19. stoljeća do danas. Čini ga pet arhivskih fondova i zbirki, većinom nastalih radom središnjih tijela državne uprave. Smješten je u prizemlju stare općine, a čine ga čitaonica i prijemni ured. Arhivsko gradivo čuva se u dva uređena prizemna spremišta, dok mu je na raspolaganju i neuređen podrumski prostor.

4.1.9. Opći odjel

Obavlja tekuće poslove Državnoga arhiva u Zadru: ravnateljski i računovodstveni, tajnički, portirski i drugi poslovi bez kojih ta državna ustanova ne bi mogla djelovati. Taj je odjel zadužen za izdavanje potvrda na zahtjev pravnih i fizičkih osoba, te potvrda i preslika dokumenata.

4.1.10. Arhiv Zadarske nadbiskupije

Odjel za sređivanje i obradu arhivskog gradiva odnosi se na gradivo koje je pohranjeno u prostorima Zadarske nadbiskupije. Riječ je o gradivu pisanome na latinskome, turskome,

francuskome, njemačkome i hrvatskome jeziku, a čuva se u zgradi izgrađenoj početkom prošlog stoljeća na trgu nasuprot katedrale Sv. Stošije.

Arhiv Zadarske nadbiskupije važan je za proučavanje crkvene i svjetovne povijesti ove biskupije, Zadra i okolice. Najstariji dokumenti su iz 14. stoljeća i riječ je o pergamenama (različitim ispravama), potom matične knjige pisane na glagoljici iz 16. stoljeća i gradivo ukinute Ninske biskupije.

5. GRADIVO DRŽAVNOG ARHIVA U ZADRU

Državni arhiv u Zadru od osnivanja skrbi za spise, priručnike i listine važne za Zadar i okolna područja. To arhivsko gradivo od izuzetne je važnosti i za proučavanje povijesti Dalmacije od 13. stoljeća pa sve do kraja Prvoga svjetskoga rata. Time se nadopunjuje gradivo Hrvatskoga državnog arhiva, čime DAZD po svojoj stvarnoj nadležnosti prelazi okvir drugih arhiva (osim Državnih arhiva u Dubrovniku, Rijeci i Pazinu). U Arhivu je već od 1883. godine velikim dijelom sabrano gradivo mletačke uprave do prestanka Mletačke republike (1797.). Potom je sabrano gradivo Prve austrijske uprave (1797–1805.), francuske uprave (1806–1813.) i Druge austrijske (1813–1918.).

Skupljeno, čuvano i obrađeno gradivo je neprocjenjiv izvor proučavanja povijesti Dalmacije, otoka, Primorja, kao i Bosne i Hercegovine, Albanije i Crne Gore. Ti dokumenti odaju i kako je, primjerice, Napoleon vladao i upravljao ovim krajevima i osuvremenio upravu, te kako se živjelo na području Ilirskih pokrajina. U vrijeme od 1918. do 1943. godine, odnosno za talijanske okupacije, gradivo odaje kako se vladalo i upravljalo okupiranim Zadrom i otokom Lastovom. Nakon oslobođenja Zadra i kad je pripojen matici zemlji- državi Jugoslaviji, zadarski je arhiv novim ustrojem arhivskih ustanova mjerodavan za svoje gradsko i okolna područja.

Gradivo je najvećim dijelom pisano na latinskome, talijanskome i hrvatskome jeziku, a spisi Mletačkoga dragomana dijelom i na turskome jeziku. Za vrijeme francuske uprave spisi su pisani djelomično na francuskome, dok su za austrijske pisani na njemačkome jeziku. Tek od 1945. godine spisi su pisani hrvatskim jezikom.

U Arhivu se čuva i gradivo nekadašnjih samostana Sv. Krševana (918-1806.), Sv. Kuzme i Damjana na Pašmanu (1509-1806.), dominikanskog samostana Sv. Dominika (1066-1806.) te samostana klarisa Sv. Nikole (1193-1806.), Arhiv Pravoslavne eparhije u Zadru (1761-1921.), arhivske fondove značajnih zadarskih obitelji i pojedinaca koji su živjeli i djelovali na području Zadra i Dalmacije.

Arhiv je zadužen za preuzimanje gradiva javnih ustanova i službi te onoga koje se nalazi u privatnome vlasništvu, a sadržajem je važan za grad Zadar. Prikuplja se temeljem službene

dužnosti, darovima i otkupom Arhiva. Danas broji 590 arhivskih fondova i zbirki, koje čine oko 7000 dužnih metara arhivskog gradiva²⁰.

5.1. Fondovi

Tijekom godina mijenjao se ukupan broj fondova, primjerice, 1959. godine imao je 102 fonda, 1969. godine 134 fonda i 1971. godine 145.

Prema općem inventaru iz 1955. godine, fondovi su podijeljeni u devet skupina²¹, dok se spisi dijele prema vladama koje su upravljale Zadrom i Dalmacijom. No, tu ima i spisa koji svojim sadržajem nisu dijelom administracija tih vlada, pa su podijeljeni u tri skupine. Riječ je o spisima samostana i ckrvi, arhivima dalmatinskih gradova, te spisa pojedinih obitelji i pojedinaca. Zadnju skupinu čine razni spisi i novine, ali i gradivo koje svojim sadržajem ne pripada u nijednu prethodno navedenu skupinu.

- 1) Spisi mletačke vladavine (1409-1797.)
- 2) Spisi prve austrijske vladavine (1797-1806.)
- 3) Spisi francuske vladavine (1806-1914.)
- 4) Spisi druge austrijske vladavine (1814-1918.)
- 5) Spisi iz vremena prve talijanske okupacije Dalmacije (1918-1922.)
- 6) Samostani i crkveni spisi
- 7) Stari arhivi dalmatinskih gradova
- 8) Arhivi privatnih obitelji i lica
- 9) Razni spisi, štampe i novine

---

²⁰ Povijest ustanove. Dostupno na: <http://dazd.hr/vodic/drzavni-arhiv-u-zadru/> (21.08.2017.)

²¹ Pavelin, G. Promjena uloge arhiva u komunikaciji s korisnicima na primjeru Državnog arhiva u Zadru : doktorski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2012. Str. 43.

5.2. Zbirke

5.2.1 Karte

U DAZD-ovoj zbirci su 421 karta, uključujući planove i nacрте, koji su nastajali od 1620. do 1945. godine. Ova zbirka uređena je kao zasebna 1948. godine kad su prikupljene karte iz različitih fondova. Riječ je o donacijama, otkupu i darovima (1967. Folko Borelli daruje karte i grafike, 1995. Sani Banić daruje 16 primjeraka specijalnih karata iz 19. stoljeća). Najstarija karta je rukom crtan topografski plan njemačkoga grada Nurnberga iz 1620. godine. Tu su još i katastarske, topografske, zemljopisne, karte Dalmacije, njezinih lokaliteta i susjednih zemalja iz doba Mletačke Republike i Austro-Ugarske Monarhije. Zbirka je bogata i kartama cijele Europe, specijalnim vojnim kartama iz 19. stoljeća s ucrtanim kotama za uporabu u austrijskoj vojsci, planovima i nacrtima veleposjeda i crkvenih posjeda, karte ratnih operacija i revolucija (Francuska revolucija), pa karte vinograda, turističke karte, karte s ucrtanim ribolovnim područjima itd. Poseban dio zbirke su polimetrijske karte koje su izrađene prilikom gradnje cesta i pruga na zadarskom području.

5.2.2. Fotografije

Zbirka broji 3177 fotografija i 22 albuma, a snimljene su od 1855. do 2000. godine. Nastala je u drugoj polovini 19. stoljeća kao sastav arhiva C. kr. Namjesništva za Dalmaciju. Stalno je dopunjavana donacijama, darovima, izlučivanjem iz fondova Arhiva, te sačuvanim fotografijama iz ukinutih gospodarskih i javnih ustanova. Iz njenog sadržaja doznaje se povijesni razvoj fotografije u Zadru, počevši od najstarije fotografije iz 1855. godine snimljene u ateljeu Josipa Brčića. Od skupljenih albuma posebno je izdvojen Andrović-Goldstein iz 1875. godine kada je austrougarski car Franjo Josip posjetio Dalmaciju, kao i album T. Burata „Pozdrav iz Zadra“ sa snimljenim gradskim prizorima. U zbirci je oko 200 razglednica, skupljenih od 19. stoljeća do danas.

Tu su još i zbirke: Matične knjige, Planovi i nacrti, Zbirka rukopisa, Zbirka tiskovina, Miscellanea, Tematske zbirke, Zbirka preslika iz inozemnih arhiva.

6. IZDANJA ARHIVA

U Zadru od 1901. do 1904. godine, na talijanskome i hrvatskome jeziku, svaka tri mjeseca izlazio je časopis *Tabularium*. Jedan je od prvih povijesno-arhivskih časopisa na našim prostorima, a pokrenuli su ga tadašnji ravnatelj arhiva Sebastian Bottner i Josip Alačević, zadarski konzervator i pisac monografija. Objavljivao je arhivsko gradivo i radove temeljene na proučavanju tog gradiva.

Izdavačke djelatnosti nije bilo sve do 1949. godine, kada DAZD pokreće izdavanje *Miscellanea*, s tekstovima na talijanskome, latinskome, hrvatskome i njemačkome jeziku. Urednik mu je ravnatelj Arhiva, Stjepan Antoljak, ali tiskana su samo dva sveska.

Potom su objavljivani spisi bilježnika zadarskog područja iz razdoblja srednjega vijeka, primjerice bilježnički spisi Andrije pok. Petra iz Cantua iz razdoblja 1353. do 1355. godine, objavljeni 2001. godine radom Roberta Leljaka, višega arhivista.

Zadarski arhiv nastavlja sa izdavačkom djelatnošću, te je proteklih godina tiskano nekoliko knjiga, primjerice: *Vodič Državnog arhiva u Zadru*, tiskan u dvije knjige, iz 2014. godine, Josipa Kolanovića; *Vodič arhiva Zadarske nadbiskupije* iz 2013. godine, Olivera Modrića i Josipa Kolanovića; *Carsko-kraljevsko namjesništvo u Zadru od 1814. do 1918. godine*, Dubravke Kolić, tiskano 2010. godine, i druge knjige.

7. LOKACIJE I ZDANJA

Arhiv je od osnivanja često bio smješten u neadekvatnim uvjetima, najčešće u vlažnim i mračnim podrumskim prostorima. Koliko je poznato, selio se najmanje 13 puta, i to katkad iz loših u još gore uvjete. Godine 1624. nalazio se u prizemlju zgrade generalnih providura, potom je premješten u prostorije ispod Zalagonice (sotto il Monte di Pieta), dok se u 18. stoljeću nalazi u starom sjedištu providurskih arhiva koji su bili u palači generalnog providura, gdje je ostao do 1943. godine.

Tijekom Drugoga svjetskoga rata (pogotovo 1943. i 1944. godine) Zadar je porušen bombardiranjem, pa je oštećena i zgrada Arhiva, koji se u to vrijeme nalazio u prizemlju Providurove plače. Stoga je preseljen u prizemne prostorije vojarne kraj kopnenih gradskih vrata, gdje se danas nalazi Pomorska škola. Zbog loših uvjeta u zgradi mnogo je gradiva zauvijek uništeno. Toj lošoj situaciji pridonijelo je i odnošenje 74 sanduka arhivskog gradiva od strane talijanske vlasti motornim jedrenjakom u Italiju. Dolaskom partizana u Zadar, Arhiv se 1944. godine ponovno seli u prizemlje Namjesničke palače.

U travnju 1947. godine preseljen je u zgradu bivšeg „Genio civile“ (gdje je danas Zavod za javno zdravstvo). Zgrada je bila u lošem stanju, ali se kreditom kreće u uređivanje arhivskog prostora, knjižnice i čitaonice. Tamo su dopremljeni spisi Kotarskog suda s otoka Raba od 15. do 19. stoljeća, gradivo iz mletačkog razdoblja nastalo u Makarskoj i Starome gradu na Hvaru, sačuvani dio gradiva C. kr. Namjesništva za Dalmaciju. No, uprava je bolnice zatražila prostor Arhiva kako bi u njemu osnivala Polikliniku (Zavod za javno zdravstvo). U zamjenu je Arhivu ponuđeno da se adaptira zgrada Millo, u kojoj se danas nalazi Županija, koja je sagrađena 1906. godine za nekadašnjega austrijskog zapovjednika. Preseljenje je obavljeno u prosincu 1947. godine.

U lipnju 1954. godine dolazi do ponovnog preseljenja u desno krilo obnovljene zgrade bivšeg konvikta Sv. Dimitrija na obali Kralja Petra Krešimira, gdje se danas nalazi Filozofski fakultet. Do preseljenja je došlo kad se povela rasprava u Narodnom odboru Gradske općine o tome da se zgrada u kojoj se Arhiv tada nalazio ustupi za Dom Jugoslavenske narodne armije.

Potom slijedi još jedno preseljenje 1962. godine, kad je Arhiv preseljen u sjeverozapadno krilo prizemlja vojarne u Foši i ta je zgrada trebala biti prikladnija za smještaj i čuvanje arhivalija. No, kako su u tom zadnju bile smještene tri ustanove (Pomorska škola, Znanstvena

knjižnica i Arhiv), Arhiv je 1965. godine premješten u drugo krilo zgrade gdje se i danas nalazi.

8. ZAKLJUČAK

I u doba sveopće digitalizacije spisa, akata, potvrda, ugovora i drugih dokumenata, istodobno se kao proteklih stoljeća ti spisi uredno arhiviraju, pohranjuju i čuvaju u arhivima. Tako i u Državnom arhivu u Zadru, čime se potreba za njegovo postojanje i djelovanje nastavlja i za buduća vremena. Nimalo očekivano, jer je ta gradska, lokalna i državna ustanova, „čuvar“ naše povijesti i jedinstveni „spomenik“ pisanih dokumenata gradskog područja, njegove okolice, Dalmacije, Primorja, jadranskih otoka i šire.

Tako i od 816. godine otkada datira oporuka priora Andrije kojem redovnicima Samostana Sv. Krševana daruje vinograd. Taj dokument, kao i kasniji iz 10. stoljeća, pravi su dragulji zadarskog arhivskog blaga. Primjerice, darovnica hrvatskog kralja Petra Krešimira IV. iz 910. godine kojem Samostanu Sv. Krševana daruje otok Maun.

Ovi i drugi pisani dokumenti Državnoga arhiva u Zadru, od njegova osnivanja za vrijeme vladavine Mlečana, sustavno se čuvaju i prikupljaju od 14. stoljeća do danas. Podjednako su ti dokumenti bili važni proteklih stoljeća, kao i danas jer otkrivaju kako se živjelo, radilo, trgovalo, sudilo, školovalo i vjerovalo u gradu Zadru, Dalmaciji, duž Jadrana, do Albanije i granica Bosne i Hercegovine.

Brižno čuvani, ti jedinstveni dokumenti, zrcalo su i promjene vlasti i vladara na tim područjima, od Mlečana, austrijanaca, francuza, talijana, sve do stvaranja Jugoslavije, pa kasnije i Republike Hrvatske, što se reflektiralo i u radu Arhiva. Ne samo kroz neadekvatan broj zaposlenih arhivara, nego i učestalog preseljenja u neodgovarajuće prostore.

Držani arhiv u Zadru konačno je 1965. godine smješten u preuređene prostore austrougarske vojarne nadomak Foše. Danas to zdanje dijeli sa Znanstvenom knjižnicom i Pomorskom školom. Organiziran je u 10 odjela i oko 30 zaposlenih djelatnika, a njegova teritorijalna nadležnost obuhvaća područje Zadarske županije i Ličko-Senjske (grad Novalja, i s izostavljenim Gračacem).

Državni arhiv u Zadru javna je ustanova koja je i u ovo suvremeno doba bitna, bilo pojedincima, bilo pravnim osobama, zbog vrijednosti te šarolikosti svoga gradiva.

9. LITERATURA

1. Antoljak, S. Državni arhiv u Zadru. // Slobodna Dalmacija, 602 (1947).
2. Fioretić, D. Kratak historijat i opći inventar Državnog ariva u Zadru. // Arhivist (1955).
3. Grgić, I. Historijski arhiv u Zadru. // Zadar – zbornik / urednik Jakša Ravlić. Zagreb : Matica hrvatska, [1964].
4. Katić Piljušić, M. Državni arhiv u Zadru od 1944. do 1990. godine. // Zadar i okolica od Drugoga svjetskog rata do Domovinskog rata / glavni urednik dr. sc. Tado Oršolić. Zagreb; Zadar : HAZU zavod za povijesne znanosti u Zadru; Sveučilište u Zadru, 2009. Str. 550-583.
5. Pavelin, G. Promjena uloge arhiva u komunikaciji s korisnicima na primjeru Državnog arhiva u Zadru : doktorski rad. Zagreb : Filozofski fakultet, 2012.
6. Vidaković, J. Državni arhiv u Zadru 1624-1970 : Prikupljanje i zaštita arhivalija. Zadar : Hrvatsko komunikološko društvo; Nonacom d.o.o., 2002.

10. IZVORI NA INTERNETU

1. Državni arhiv u Zadru // ARHiNET. Dostupno na:
http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=4_53 (21.08.2107.)
2. Državni arhiv u Zadru. Dostupno na: <http://www.dazd.hr/hr> (21.08.2017.)
3. Peričić, Š. Podjela zadarskih arhiva između Italije i Kraljevine SHS (1924-1926). // Arhivski vjesnik 21-22, 1(2014). Str. 357-374. Dostupno na:
http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=183030 (21.08.2017.)
4. Sabirni arhivski centar Novalja // ARHiNET. Dostupno na:
http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=4_8156 (21.08.21017.)
5. Vodič Arhiva Zadarske nadbiskupije. Dostupno na: <http://dazd.hr/vodic-nadbiskupija/>
(21.08.2017.)
6. Vodič Državnoga arhiva u Zadru. Dostupno na: <http://dazd.hr/vodic/> (21.08.2017.)

Državni Arhiv u Zadru – od njegova osnutka do danas

SAŽETAK

U završnom radu daje se kratki pregled povijesnog razvoja Državnog arhiva u Zadru, od njegova osnivanja, preko različitih vladara i vlasti koje su upravljale gradom, Dalmacijom, Primorjem i otocima, te lokacija na kojima je tijekom svoga djelovanja bio smješten. Uz to, daje se i prikaz arhivskog gradiva za koje je Arhiv skrbio i čuvao, te koje se i danas u njemu nalazi. U radu se opisuje i današnji ustroj Arhiva, njegova nadležnost i djelatnost, te usluge koje Arhiv danas daje svojim korisnicima.

KLJUČNE RIJEČI

Državni arhiv, DAZD, Arhiv, povijesni pregled, arhivsko gradivo

State archive in Zadar – from its foundation until today

SUMMARY

This thesis gives a short overview of the historical development of the State archive in Zadar, from the foundation of the institution, through different rulers and governments which had control over the city, Dalmatia, littoral and islands, and also different locations where it has been placed over the course of its existence. Furthermore, there is an overview of the archival materials for which the Archive had taken care of and is taking care of, and which are in his possession today. Finally, there is an overview of how the Archive is structured, its jurisdiction and activity, and the services it provides to its users.

KEY WORDS

State archive, DAZD, Archive, historical overview, archival materials